

חופש הפרט והאוטונומיה של האישיות: שתי תפיסות של חירות

ישעיהו ברלין

הראשון מבין משמעים אלה של חופש או חירות (אני אשתמש בשתי מילים אלה כדי להביע אותה כוונה) אשר אכנהו "שלילי", כרוך בתשובה על השאלה "מהו התחום אשר במסגרתו מניחים למושא – אדם או קיבוץ של בני-אדם – או צריך להניח לו, לעשות או להיות מה שיכול הוא לעשות או להיות, בלא התערבות על ידי זולתו?". השני, שאותו אכנה המשמע "החיובי", כרוך בתשובה על השאלה "מהו או מיהו מקור השליטה או ההתערבות היכולות לגזור כי משהו יעשה או יהיה משהו, ולא דבר אחר?". שתי השאלות שונות זו מזו בבירור, אף שהתשובות עליהן עשויות לחפוף זו את זו.

בדרך כלל נאמר עלי כי חופשי אני כמידת אי-התערבות אדם או גוף אנושי כלשהו בפעילותי. חירות פוליטית במשמע זה היא בפשטות התחום שבמסגרתו יכול אדם לפעול מבלי שיופרע על ידי אחרים. אם אחרים מונעים אותי מעשות את שאלמלא כן יכול הייתי לעשותו, הרי כמידה זאת אינני חופשי; ואם תחום זה מצטמצם על ידי בני-אדם אחרים מעבר למוזער מסוים, ניתן להגדירני ככפוי ואפשר כמשועבד... בהיותי חופשי במשמע זה כוונתי לאי היותי מופרע על ידי זולתי. ככול שרחב תחום האי-התערבות, כן נרחבת חירותי...

מהו שעושה את הגנת חירות הפרט קדושה כל כך בעיני מיל, במסתו הנודעת (על החירות) הוא מכריז, כי אם לא יונח לבני-אדם לחיות כחפצם "בנתיב שהוא רק מעניינם שלהם", לא תוכל הציביליזציה להתקדם: האמת, בהיעדר שוק חופשי של רעיונות, לא תראה אור: לא יהיה מרחב כלשהו לספונטניות, למקוריות, לגאונות, למרץ שכלי, לאומץ מוסרי. החברה תימחץ על ידי כובד "הבינוניות הקיבוצית". כל שהוא עשיר ומגוון, יימחץ על ידי כובד המנהג, על ידי נטיית הקבע של בני-האדם לאחידות, אחידות המולידה רק "כישורים נובלים", יצורי אנוש "עצורים וצרי אופק"...

המשמע "החיובי" של המילה "חירות" נובע ממשאלתו של היחיד להיות אדון לעצמו. אני מבקש שחיי והחלטותיי יהיו תלויים בי עצמי, לא בכוחות חיצוניים

כלשהם. אני מבקש להיות סובייקט, לא אובייקט; להיות מונע על ידי שיקולים, על ידי תכליות מודעות, שהם משלי, ולא על ידי גורמים המשפיעים עלי כביכול מבחוץ. אני מבקש להיות משהו, לא אלשהו; עושה, מחליט, לא מי שמחליטים בשבילי, מכון עצמי ולא מופעל על ידי הטבע החיצון או על ידי בני-אדם אחרים, כאילו הייתי חפץ, או בעל חיים, או עבד שאינו יכול למלא תפקיד אנושי, כלומר ללא יכולת לעצב מטרות ומדיניות משלי ולהוציאן לפועל. דבר זה, לפחות הוא חלק ממה שאני מתכוון לו באומרי כי אני רציונלי, וכי תבונתי היא המייחדת אותי כיצוד אנוש משאר העולם. אני מבקש, מעל לכול, להיות מודע לעצמי כיצוד חושב, רוצה, פעיל, נושא באחריות לבחירותיי ומסוגל להסבירן על ידי התייחסות לרעיונותיי ולמטרותיי שלי. אני חש עצמי חופשי כמידת אמונתי כי הדבר נכון, ומשועבד כמידת הבאתי לכלל הבנה כי אין זה כך.